

første Sted har kun 1000 Mand Garnison, en Styrke, som ikke vilde være tilstrækkelig til at kue et Oprør af Befolkningen, hvortil den kunde lade sig bevæge af de omkring Vladovostok boende frie Kinesere. Paa Vancouvers Øen er der kun 200 Mand Tropper, og Indsejlingen til Victoria er paa engelsk Side fuldstændig uden Værn, medens den Omstændighed, at de forenede Stater have besat den ene Side af Strædet, hindrer Anbringelsen af Torpedoer i Løbet. Fremdeles kunne de engelske Skibe paa Stationerne kun erholde Proviant, Kul og enkelte Udrustningsgjenstande; med Hensyn til Forstærkning og Udrustning ere de derimod henviste til *Værfterne i England*. De engelske Kulstationer i det store Hav, 9 i Tallet, ligge desuden langt fra hinanden — fra Hongkong til Vancouvers Øen er der 1600 Mile og derfra til Ny Sydwaales 1800 Mile — saa at Flaadens kraftige Optraeden i høj Grad vanskeliggjøres, eftersom et Krigsskib sjælden kan føre Kul for mere end til en Sejlads paa 600 Mile. Endelig er Stationernes telegrafiske Forbindelse med Regeringen usikker, fordi den gaar over fremmede Landstrækninger, og dette er højst uheldigt, naar det gjælder om at underrette Skibene om en Krigs Udbrud eller naar Ordre skal gives dem i bestemte Retninger. Den før nævnte Pacificflaade paa 7 Skibe vilde saaledes have behøvet Uger for at blive samlet.

Naar man ser hen til disse Forhold, kan det ikke undre, at Engelskmændene have følt sig meget urolige over, at der i Maj 1877 laa 11 russiske Krigsskibe med 75 Kanoner og 2000 Mand i San Francisco. Hensigten med denne Flaade kunde næppe være nogen anden end at true den engelske Handel eller i fornødent Fald at indtage den vigtige Ø Vancouver. Ifjor, da en Krig med England syntes uundgaaelig, afgik dernæst de indkjøbte Oceandampere til Ny York, saa at den fra Nordamerikas Øst- og Vestkyst om Efteraaret til England afsendte Kornmængde (1876: 24 Mill. Quarters), som er aldeles nødvendig for dette Riges Indbyggere, derved blev truet. At England ikke for anden Gang vil udsætte sig for en lignende Situation er naturligt, og talrige Forslag ere derfor fremsatte for at imødegaa de nævnte Farer. Et iblandt dem gaar ud paa at forøge Tallet af Stationenes

Besætningstroppe, et andet paa at omgive dem med Fæstningsværker, et tredje paa at skaffe sig et Kuldepot, enten i det kinesiske Hav (Formosa, Korea), eller paa Sandwichsøerne; men dernæst kræves især Anlægget af „The Canadian Pacific Railway“ lige til Vancouver Øens Vestkyst. Denne Jærnvej er ved Traktat af 1870—71 bleven lovet Indbyggerne i Columbia, men er hidtil ikke kommen til Udførelse, dels fordi dens Anlæg vil kræve meget store Summer og dels fordi Regeringen troede, at den alt for udelukkende vilde være til Fordel for Columbia. Vi tro dog at have vist, at denne Jærnvej, som vilde skaffe en fortrinlig direkte Forbindelse imellem England og det store Hav, i høj Grad vilde styrke dette Lands Magtstilling dersteds, som baade Nordamerika og Rusland synes at true, og naar dertil føjes, at Banen ikke som „The American Pacific railway“ vilde have at passere en Ørken paa 250 Miles Længde, men vilde berøre det saakaldte „Fertile belt“, hvor meget Korn kunde trives til Gavn for Befolkningen i England, og at endelig Banen vilde være en ny Forbindelse med Australien, synes dens Anlæg ogsaa fra et alment engelsk Standpunkt at være af overmaade stor Betydning.

Vi skulle endnu til Slutning bemærke, at ogsaa den italienske Regering har haft sin Opmærksomhed henvendt paa Ruslands Magtudvikling i Østasien. I „Revista Maritima“ findes saaledes en Rapport fra Kaptajn Canavaro, der med et italiensk Krigsskib besøgte Vladivostok i Eftersommeren 1877. Efter at have dvælet ved Havnens fortrinlige Beliggenhed og paavist, hvor let den kan forsvares mod Angreb fra Sø- og Landsiden, udtaler han følgende: „For Øjeblikket maa man endnu ikke gjøre sig for store Tanker om „Østens Behersker“; men i faa Aar vil her kunne indrettes en imponerende Station, hvorfra Skibe kunne krydse i det store Hav og især i de japanesiske og kinesiske Farvande modvirke den evropæiske Indflydelse. Allerede for Tiden ligge her 6 Orlogsskibe, Krydsere, der ere bestemte til under en Krig med England at spille samme Rolle som „Alabama“. Vladivostok kan snart blive en alvorlig Trusel for andre evropæiske Nationers Interesse i disse fjærne Egne og inden faa Aar en Fare“.

## Om Skjørbug som Hindring for Polarrejser,

et Foredrag af Dr. med. O. Storch.

Den 10de Maj 1619, under Kristian den fjerdes Regering afgik fra Kjøbenhavn de to Skibe „Enhjørning“ (48 Mand Besætning) og Jagten „Lamprenen“ (16 Mand), førte af Kaptajn *Jens Munck* for at opsøge den

saakaldte Nordvestpassage eller en af Vejene til Indien. Efter først at have maattet løbe ind i en norsk Havn for at udbedre en mindre Lækage, fik Skibene den 30te Juni Kap Farvel i Sigte og vare den 9de Juli ved Indsejlingen til Hudsonsstrædet eller Fretum Christian, som Jens Munck kaldte Strædet efter sin Konge. Saaledes var Begyndelsen til Kaptajn Jens Muncks sørgelige Expedition; da han den 16de Juli næste Aar atter tiltraadte Hjemrejsen til Danmark, skete denne Hjemfart med det mindste af Skibene, hvis hele Besætning foruden ham selv kun udgjorde to Mand. „Enhjørningen“ maatte blive tilbage, og Resterne af Mandskabet laa døde i Jens Muncks Vinterhavn, hvor de Vinteren og Foraaret igjennem havde fristet en yderst sørgelig Tilværelse. Med god Grund ytrer Jens Munck, da han omtaler Grønlands Sydspids, Kap Farvel: „uden Tvivl den, som gav dette Sted samme Navn, agtede ikke mere derhen at komme“.

Hvad var nu Grunden til dette frygtelige Mandefald? Vardet Pesten eller den sorte Død? Ingenlunde; det var *Skjørbug* (Scorbut), en Sygdom, som vi ogsaa i vore Dage kunne træffe; men som især i det 17de og 18de Hundrebaar var en frygtet Gjest om Bord paa lange Sørejser og som vistnok i dette Tidsrum havde været den væsentligste Grund til, at mere end én Skibsexpedition mislykkedes. Især paa den engelske Flaade har den krævet talrige Ofre, ja! saa mange, at den engelske Læge *Lind*,\*) som i Midten af forrige Hundrebaar skrev et navnkundigt Værk om Skjørbug, med dyb Beklagelse kunde udtale, at denne Sygdom havde været mere dødbringende for Englands Søfolk end alle Kampene med Spaniens og Frankrigs Orlogsflaader. Som vi senere ville faa at se, gives der selv i vore Dage Lejligheder, hvor Sygdommen kan optræde paa en yderst forfærdelig Maade; men et nøje Kjendskab til dens Væsen og Natur har givet os Midler i Hænde til at forebygge og bekæmpe den, naar man kun ikke forsømmer at drage Nytte af de Erfaringer, som tidligere Jagttagere have gjort.

I det følgende ville vi give en kort Oversigt over Skjørbugens Historie, dens Natur og Væsen samt over de Forholdsregler, der kunne tages for at bevare et Skibs Mandskab imod dens Angreb; men først ville vi meddele et kort Uddrag af den interessante egenhændige Beretning, som Jens Munck har efterladt om sin Rejse.\*\*\*) Et saadant Uddrag vil bedst gjøre Læserne bekendt med de Vanskeligheder, som en Expedition til arktiske Lande havde at kæmpe med for to Hundrede Aar siden og det

\*) Treatise on scurvy. Edinburgh. 1752.

\*\*) Navigatio septentrionalis. Det er: Relation eller Beskriftuelse om Seiglads og Reyse paa denne Nordvestiske Passagie, som nu kaldis Nova Dania: Igjennem Fretum Christian etc. af Jens Munck. Kjøbenhaffn. 1624.

vil tillige vise, hvorledes denne Sygdom kan optræde under uheldige Forhold; desuden vil den vække Interesse for hin uforfærdede danske Sømand, som under de mest fortvivlede Forhold og i Kamp med en ukjendt og farlig Fjende forstod at opretholde sit Mod og røgte sit Kald.

Efter at Jens Munck var kommen ind i Hudsonsstrædet, fortsatte han langsomt sin Kurs mod Vest, i det han jævnlig med sine Skibe omsluttedes af Isen og mere end én Gang var udsat for at trykkes i Stykker. Af og til, naar Lejlighed gaves, sendtes nogle af Mandskabet i Land for at jage; Udbyttet synes ikke at have været helt ringe: enkelte Rensdyr, en Del Ryper og andet Fuglevildt og (den 12te September) en Bjørn. Især det sidste Jagtudbytte vakte stor Glæde hos Mandskabet, det tilvebragte en rigelig Forsyning med frisk Kjød, og Jens Munck bemærker, „det bekom os ikke ilde“. Med de indfødte kom Jens Munck kun en eneste Gang i Berøring (den 17de Juli); han forærede dem Knive, et Spejl og lign.; men Mødet gjentoges ikke, efter Jens Muncks Gisning, fordi „de uden Tuiffl hafue Øffrighed offuer sig“, som maa have forbudt dem at komme igjen. Den 9de September kom Skibene til Overvintringsstedet „Jens Muncks Vinterhavn“, hvor „Enhjørningen“ fortøjedes og Jagten blev trukken i Land. Forinden bragtes de af Folkene, som vare overanstrengte af den farefulde Sejlads imellem Isbjærgene og som paa anden Maade vare syge, sandsynligvis af Skjørbug, i Land, hvor de fandt „Moltebær, Stickelbær, og andre som udi Norge kaldes Tydebær og Kragbær“; dette Landophold viste sig meget gavnligt, og de kom igjen til deres Helbred. Jens Munck indrettede sig derefter for Vinteren, forsynede Folkene med varme Klæder, forenede begge Mandskaber for at spare det ene Kogested og anbragte Fyrsteder til Opvarmning. Fra den 22de Oktober indtraadte der meget stærk Frost, saa at Øllet bundfrøs i Tønderne og Tinkar, som indeholdt Vand, frøs i Stykker. Juleaften og Juledagene tilbragtes i Munterhed og med al Slags Løjer; første Juledag holdtes der Præken, og da Mandskabet manglede Penge til at ofre til Præsten, gavede ham saa mange hvide Ræveskind, som han behøvede til at fore en Kjortel („men hannem bleff der effter icke langt Liff fristet, at hand den kunde slide“; han døde den 20de Februar).

Naar Skjørbugen egentlig har taget sin Begyndelse, paa Jens Muncks Skibe lader sig ikke godt afgjøre, da denne Sygdom ikke nævnes med Navn, før længere henne i Beretningen; men der kan dog ikke være Tvivl om, at Sygdommen er optraadt temmelig tidlig paa Rejsen, og at det har været Skjørbug; thi Jens Munck nævner udtrykkelig dens Navn. Ligeledes ere hans Bemærkninger om

den fuldkommen tilstrækkelige til at kunne gjenkjende Sygdommen i dens værste Form. Han siger saaledes under 28de Maj: „hvad belanger Siugdømmens Symptomata, . . . var det en wnderlig Siugdøm. Thi alle Lemmerne og Ledemoderne krømpede sig saa Jammerlig tilsammen, met store Sting udi Lænderne, som mand haffde stuckit tusind Kniffue igjeennem dennem. Og Kraapen var saa blaa og brun, som den der støder sig it blaåt Øje, og det gandske Legeme var aldels Krafttesløs. Munden var oc meget Ilde faren og ælendig, thi alle Thenderne vare løse, saa wi ingen Victualia kunde fortære“, og et andet Sted bemærker han, at de syge pleje at faa Blodgang en tre Ugers Tid førend de dø. Men i en anden Henseende synes man at have vidst meget daarlig Besked paa den lille Eskadre, nemlig med Hensyn til Sygdommens Behandling, og det er da ogsaa med en forfærdelig Sikkerhed, at Døden hentede sine Ofre iblandt Besætningen. Der døde nemlig indtil Aarets Slutning 13, i Januar 4, i Februar 7, i Marts 11, i April 18, i Maj 7; den 4de Juni levede kun 4 Mennesker, hvoraf den ene, der ikke havde kunnet forlade Skibet, senere fandtes død. Det synes dog, at Jens Munck har haft nogen Kjendskab til Plantefødens og det friske Kjøds heldbringende Indflydelse paa Skjørbug; thi der tales flere Gange om, at der opledes Bær og Grønt under Sneen, og det fremhæves, at det friske Fuglevildt, som jævnlig tilvebragtes af de udsendte Jægere, var til stor Vederkvælgelse for de syge. Hovedfejlen synes dog at have ligget i den uafbrudt fortsatte Nydelse af salt Føde. Tilstanden om Bord paa Skibet maa have været skrækkelig, og man kan let forstaa, hvilken Følelse der maatte røre sig i en Skibschefs Bryst, som saaledes Dag for Dag saa sit Mandskabs Kræfter tage af og den ene efter den anden bukke under, deriblandt hans Officerer, en Brodersøn, Lægen („Badskjæreren“), hans Kokke, og dog er det først den 21de Marts, at der undslipper ham et „des vær“ i det han omtaler, at næsten alle ere syge og de tiloversblevne saa svage, at de lide stor Møjsommelighed, før de kunne jorde de døde. Den 30te Marts skriver han: „paa denne Tid gick min største Bedrøffuelse og Ælendighed an, oc var ieg da lige som en vild og forladt Fugl; Jeg maatte nu self løbe omkring udi Skibet at giffue de Siuge at dricke, og kaage drycke til dennem“. — Ikke mindre gribende er det at høre ham (den 21de Januar) spørge den dødsyge Badskjær, om han ikke kjendte noget Remedium, som kunde findes i hans Medikamentkiste til Lægedom for Folkene og ham selv, hvortil Badskjæreren svarede, at han allerede havde brugt saa mange Remedier, som han havde med sig og at kun Gud kunde hjælpe. Man kan forstaa, at Jens Munck (den 16de April) kunde betragte sig som „gandske ælendig og af den gandske Verden aldeles forladt“.

Til sidst, i Førstningen af Juni Maaned laa Jens Munck selv yderst afkræftet om Bord i sin Kahyt, i det han afventede sit Endeligt; to andre overlevende vare i Land uden at være i Stand til at komme om Bord. Omsider blev dog Lugten fra de ujordede Lig saa forfærdelig, at den drev Jens Munck op paa Dækket, hvorfra det ved de to andre overlevendes Hjælp lykkedes ham at komme i Land, og her krøb de nu omkring alle Vegne, hvor noget Grønt spirede frem af Jorden og sugede Saften deraf. Dernæst toge de i Jagten et Flyndergarn, som de i Ebbetiden „med tørre Fødder satte ved Vandet“; da senere Floden kom, fangede de 6 store Ørreder, som de kogte og nødde sammen med noget Vin, hvortil de tidligere ikke havde haft nogen Appetit; dette Fiskeri fortsatte de i den paafølgende Tid i Forbindelse med Jagt paa Fugle og kom derved atter lidt efter lidt til Kræfter. Jens Munck og hans to Mænd gjorde nu Jagten sejlferdig, saa at de den 16de Juli 1620 kunde afsejle fra Vinterhavnen, og de naaede endelig den 21de September efter en meget svær Overrejse en norsk Havn.

Skjørbugens *Historie* er ikke ret gammel; i al Fald gaar den ikke som for mange andre Sygdommes Vedkommende tilbage til Oldtiden, og hverken hos Hippokrates eller de andre gamle Forfattere findes nogen Sygdomsbeskrivelse, der kan henføres under den. Først i Midalderen synes den at have været kjendt, og en af de tidligst beskrevne Skjørbugsepidemier er den, som herskede i Ludvig den helliges Hær, da han 1250 belejrede Kairo.\*) Sin største Betydning fik Sygdommen samtidig med Opdagelsesrejserne til Ostindien og Amerika. Saaledes tabte den portugisiske Sømand Vasco de Gama paa sin Rejse langs Afrikas Østkyst i Aaret 1498 100 af sine 160 undergivne, og en lignende Skæbne havde forskellige franske og engelske Expeditioner til Canada og Ostindien, saa at Sygdommen altsaa ses at optræde under meget forskellige Breddegrader. I dette Hundreaar have saadanne Skibsepidemier været sjældne og kun krævet faa Ofre, fordi de søfarende Nationer ved en passende og formaalstjellig Provirantering have lært at undgaa Sygdommen. Skjørbugens Optraeden paa Polarrejserne danner endelig den nyeste Fase i Sygdommens Historie. Den hidrører ogsaa her fra de samme Grunde, da Vanskelighederne ved en fyldestgjørende Provirantering ere særlig store, og det er først i den seneste Tid, at man, belært ved mange dyrekjøbte Erfaringer, er kommen til at opstille bestemte Principer for et Skibs Udrustning til en Polarfart.

Spørres der om *Skjørbugens Natur og Væsen*, maa

\*) Joinville, Histoire de Saint-Louis. Paris. 1751.

hertil svares, at den hører til de saakaldte Ernærings-sygdomme, og at den gaar Haand i Haand med Ændringer i Blodblandingen; Virkninger af denne spores i de finere Blodkars Tilbøjelighed til at briste og til, dels at lade Blodet træde ud under Huden, hvor det danner Ansamlinger, der blive synlige som blaalige Pletter („Echymose“), dels at lade Blodet træde aabent frem som Blødninger fra Slimhinderne (Næseblod, blodig Diarrhé). Med Hensyn til *Symptomerne* begynder Sygdommen med Mathed og Afkræftelse, der hurtig tager til og til sidst gaar over til fuldstændig Ulyst til legemlige Bevægelser. Patientens Sindsstemning bliver nedtrykt og modløs og Ansigtssfarven faar en ejendommelig bleggul eller bleggraafarve; paa Skimbenene fremtræde Hudpapillerne („Gaasehuden“) med en blaalig farve. Rundt omkring i Lemmerne opstaa heftige smerter, og omkring Anklernerne viser der sig hævelse, hvori man ved et tryk med Fingeren kan frembringe Fordybninger („Ødem“). Desuden have Tænderne fra Sygdommens Begyndelse vist sig ømme, og Tandkjødet svullent og tilbøjeligt til at bløde; efterhaanden som Sygdommen skrider frem, blive Tænderne løse, uskikkede til Tygning, og de falde til sidst ud. Hist og her paa Extremiteterne, især paa Steder, som trykkes eller anstrænges under Arbejdet, viser der sig blaa Pletter, som i Løbet af nogle Uger gennemløbe de fra et blaat Øje bekjendte Farveafskygninger af grønt og gult. Disse Pletter kunne antage en ejendommelig, træagtig Haardhed og danne da paa Grund af deres store Ømtaalighed en stor Hindring for Lemmernes Brug. Bliver Sygdommen ved at gaa frem, opstaa der Blødninger fra Slimhinderne, og Afkræftelsen naar en stedse højere Grad, saa at den syge næppe mere kan holde sig oprejst, og han begynder at lide af en jævnt tiltagende Kortaandedhed, indtil en indvendig Betændelse eller en større Blødning gjøre Ende paa hans Lidelser.

Det er indlysende, at en Sygdom, som kan optræde saa alvorlig, og som saa stærkt indskrænker Individets Arbejdsdygtighed og det netop under Forhold, hvor der nødvendigvis stilles de største Krav til denne, i højeste Grad maa paadrage sig Opmærksomheden hos alle dem, der ere kaldede til at forestaa Ledelsen og Udrustningen af maritime Expeditioner. Som tidligere nævnt, kan Skjørbugen udvikle sig under alle Klimater, baade nordlige og sydlige, naar den kun finder gunstige Vilkaar, og det gjælder da klart og tydelig at paavise, hvilke disse Vilkaar ere og derefter at undersøge om det staar i vor Magt at ophæve og tilintetgjøre dem. For først at gaa ind paa Sygdomsaarsagen, saa havde man allerede i Førstningen af dette Hundreaar begyndt at indse, at Sygdommens væsentligste Grund var den ensformige Skibskost,

men især det *salte Kjød*, naar der manglede *fersk Kjød og friske Vegetabilier* (Grøntsager, Kartofler). Det har end videre vist sig, at Sygdommens Udbrud særlig begunstiges ved Nydelsen af fordærvede Fødemidler (skimlet Brød, fordærvet Kjød, daarligt Vand), samt i *sjældig Henseende* af Modløshed og et ørkesløst Liv. Paa den anden Side viste Erfaringen, at Sygdommen kunde tage meget hurtig af, saa snart det angrebne Mandskab kunde faa friske Provisioner. Skulde man altsaa tænke paa Sygdommens *Forbyggelse*, maatte det være af største Vigtighed at forsyne Skibe, der skulde sendes paa lange Rejser, med saadanne Fødemidler, der uden at være tilberedte ved Saltning dog kunne holdes ufordærvede, saa længe det skulde være. Dette Krav opfyldte de saakaldte præservede Fødemidler og da især præservedet Kjød, d. v. s. frisk Kjød, som sammen med Suppe i kogende Tilstand indesluttes i Blikdaaser, hvorefter disse tiloddes hermetisk. Saaledes henkogt, kan Kjød gjemmes i mange Aar og vil ved Daasens Aabning findes at være aldeles frisk og velmagende; kun maa man lægge Mærke til, at man efter at have nydt det i længere Tid fatter den næsten uimodstaelig Lede til det, en Omstændighed som paa Polarrejser ofte har vist sig som en stor Gêne. Et andet nyttigt Kjødpræparat er den saakaldte „Pemmikan“, hvis Tilberedning man har lært af Nordamerikas Jægere. Den er en Blanding af skrabet, raat Kjød, som æltes sammen med Mel og noget Fedt. Sammenblandet med kogende Vand giver den en nærende Suppe.

Endnu en vigtig Del af den medtagne Proviant udgjøre Vegetabilierne, først og fremmest Kartoflerne i frisk Tilstand, og dernæst, naar disse Fødemidler skulle holdes for længere Tidsrum, i tørret præserved Tilstand. Dernæst haves et meget vigtigt Hjælpemiddel i præservedt Mælk (Mælk, som i frisk Tilstand bliver blandet med Sukker og derefter inddampet til en tyk Sirups Konsistens). Endelig komme hertil endnu sure Frugter, især Citroner, og da disse kun for et indskrænket Tidsrum kunne holdes i frisk Tilstand, bruger man Citronsaft (Limonjuice) indesluttet i hermetisk tillukkede Flasker.

Skibe, som ere provianterede efter disse Regler, ville almindeligvis have lidet at frygte af Skjørbug, og i England er man i den Grad overtydet om Gyldigheden af denne Paastand, at Tilstedeværelsen af Skjørbug om Bord paa et Skib, der vender tilbage fra en længere Rejse, altid regnes som Følge af en grov Forsømmelse fra Kaptajnens eller Rederiets Side og at der øjeblikkelig af det offentlige bliver rejst Klage.

Det oven for fremførte viser altsaa, at det ved Forebyggelsen af Skjørbug, ligesom ogsaa ved Behandlingen af den allerede udbrudte Sygdom særlig kommer an paa

Tilstedeværelsen af for det første rigeligt fersk Kjød, for det andet Vegetabilier, og endelig for det tredje Brugen af Citronsaft eller af friske Frugter, især Bærfrugter.

Forstaaelsen af Vegetabiliernes store Betydning ved Skjørbugens Behandling skyldes væsentlig den tyske Læge *Hirsch*,<sup>\*)</sup>, som ogsaa har samlet en Del slaende Vidnesbyrd derom. I Aaret 1853 sejlede det engelske Skib „Lismoyne“ til Indien; en Del af Matroserne angrebes af Skjørbug, uagtet der fandtes et tilstrækkeligt Forraad af Kartoffler, men ved nærmere Undersøgelse viste det sig, at alle de syge Matroser havde bortbyttet den dem tildelte Ration af Kartoffler imod saltet Kjød. Et andet engelsk Skib „Palinurus“, blandt hvis Besætning Skjørbugen havde grebet stærkt om sig, var vel forsynet med Kjød, Ris og Ærter, men det manglede friske Grøntsager og Frugter.

Ogsaa til Lands har man gjort lignende Iagttagelser. I Aaret 1843 optraadte der i Prag en udbredt Skjørbug-epidemi, efter at Kartoffelhøsten i Bøhmen fuldstændig var mislykkedes paa Grund af Kartoffelsygdommen. I norsk Finmarken har man iagttaget, at Skjørbugen meget hyppig optræder blandt Nordmænd og Kvæner, som om Vinteren væsentlig leve af Kjød, medens Lapperne gaa fri. Undersøger man nærmere Lappernes Levemaade, finder man, at de om Sommeren samle store Kvantiteter Syre, som i Løbet af den korte Sommer voxer op med sjælden Frodighed; af disse Blade og Rensdyrmælk sammenæltes en Slags grøn Ost, som nydes i Løbet af Vinteren og som, naar den er blandet med frisk Rensdyrblod, afgiver en overordentlig nærrende Suppe, der nødvendigvis maa virke som et ypperligt Middel imod Skjørbug. Ogsaa ved Belejrningen af Paris i Vinteren 1870—71 havde de franske Læger hyppig Lejlighed til at se, at Manglen af friske Grøntsager frembragte Skjørbug, selv om de paagjældende Individuer i alle andre Henseender vare i Stand til at leve godt og f. Ex. havde Raad til at skaffe sig tilstrækkeligt Hestekjød; derimod bekæmpedes Sygdommen let ved Anvendelsen af frisk Løvetand, Citroner og Appelsiner. Endelig kunde her endnu en Iagttagelse fortjene at berøres, som jeg selv har haft Lejlighed til at gjøre som Læge ved Københavns Ladegaard, en Anstalt, hvor Forplejningen selvfølgelig ikke kan være overflødig og kun beregnet paa at tilfredsstille det nødvendige. Tilfældene optraadte hvert Aar, men frembøde dog aldrig nogen heftig Karakter. Ved nu i Løbet af nogle Aar at foretage maanedlige Optællinger af de op-

trædende Skjørbugstilfælde viste det sig, at deres Tal var yderst ringe i Efteraaret og i første Halvdel af Vinteren og først tog til fra Foraarets Begyndelse, saa at det stadig steg fra Maaned til Maaned for at kulminere i Juni og Juli. Denne Optræden maatte føre til at søge Skylden i den leverede Føde og da særlig i den Omstændighed, at om Foraaret Kartofflerne og Grøntsager dels slippe op og dels ved begyndende Spiring tabe i Friskhed og Næringsværdi; det laa da nær at forøge Tilsætningen af Kartoffler, Kaal og Roer og saa tidlig som mulig at give ny Foraarsgrøntsager saa som Syre, Ræddiker o. s. v. Denne Forholdsregel havde den ønskede Virkning. Skjørbugen har siden den Tid været meget sjældnere; kun i Foraaret 1877 var den atter noget hyppigere, men denne Forsøgele indtraadte netop i den Vinter, som var begyndt usædvanlig tidlig, saa at et i de første Dage af November 1876 indtraadt heftigt Frostvejr havde beskadiget en stor Del af de, endnu paa Marken henstaaende Grøntsager, især Kaalen.

Med Hensyn til Skjørbugens Optræden paa *Polarrejser*, skal jeg som interessante og oplysende Exempler særligt dvæle ved Nordenskiölds Expedition til Spitsbergen i Aarene 1872—73, den østrigske Polarexpedition 1872—74 og den engelske Expedition 1875—76.

*Nordenskiölds Expedition* afgik fra Tromsø den 18de Juli og naaede Spitsbergen en Uge senere. Den bestod af Expeditionens Dampskib „Polhem“, medens Orlogsbriggen „Gladan“ kun havde det Hverv at overføre Stenkul og Dampskibet „Onkel Adam“ en færdig Træbygning, der kun behøvede at sammensættes og var bestemt til at afgive Bolig i Land for Expeditionens Videnskabsmænd. Efter at have udført deres Hverv skulde begge de sidst nævnte Fartøjer vende tilbage inden Vinterens Komme; men nu indtraf det Uheld, at Havisen uventet en stormfuld Nat drev ind nord fra og indesluttede „Gladan“ og „Onkel Adam“ i Mosselbay, ligesom alt var gjort klart til Hjemreisen. Derved forøgedes Tallet af dem, der skulde forplejes af den medbragte Proviant, fra 22 til 54, en Omstændighed, som stærkt gjorde sig gjældende og gjorde det nødvendigt at formindske de oprindelig fastsatte Rationer med en Tredjedel og let havde kunnet blive skjæbnesvangert for Expeditionens Deltagere, naar ikke et Fartøj, udrustet af den engelske Rigmand Leigh-Smith tidlig paa Sommeren havde bragt en uventet og velkommen Forsyning af friske Konserver. Det vilde føre for vidt her at give et Uddrag af den interessante Beretning, som Expeditionens Medlem og Læge Dr. *Kjellman*<sup>\*)</sup> har udgivet; her skal

\*) *Hirsch*, Handbuch der historisch-geographischen Pathologie. Erlangen. 1860.

\*) *Kjellman*, Svenska Polarexpeditionen år 1872—73 under Ledning af Nordenskiöld. Stockholm. 1875.

kun fremhæves de Punkter, som vedrøre Expeditionens Hygiejne og de Forholdsregler, som have Hensyn til Mandskabets Beskyttelse imod Skjørbug. Den reglementerede Kost var 4 Dage om Ugen præservede Kjød og 3 Dage røget Flæsk, tør Fisk eller salt Kjød med præservede Kartofler, Grøntsager samt Surkaal. Fremdeles fik Mandskabet Smør, Kaffe og Sukker, undertiden lidt Chokolade, et Kvantum Brød, svarende til  $1\frac{1}{4}$   $\mathcal{H}$ , Mel, lidt Citronsaft, Sennep, Eddike, tørret Frugt, Pikles, Peber og Salt. Til de i det foregaaende nævnte Levnetsmidler er der endnu et at føje, Jagtens Udbytte; men dette var naturligvis usikkert og langt fra saa stort som for den østrigske Expeditions Vedkommende, thi paa denne blev der alene af Bjørne skudt 60 Stykker.

Foruden ved en vel ordnet Diæt sørgedes der ogsaa for Mandskabet paa anden Maade. Arbejdet, som skulde varetages, fordeltes ligelig imellem de tre Skibes Besætning, og naar der ikke var noget nødvendigt Arbejde at udføre, lod Expeditionens Leder Mandskabet sysle med et Værk, som kun gik ud paa at fjerne Kjedsomhed og andre mørke Tanker; man byggede nemlig paa et Exercherhus, der allerede fra først af var saa stort, at det aldrig kunde blive færdigt. Dernæst foretoges der jævnlig Undersøgelse af hver enkelt Mand, hvorved ethvert Sygdomstilfælde opdagedes saa tidlig som mulig, saa at der ikke levedes Sygdommen Tid til at udvikle sig videre.

De forholdsvis knappe Rationer, som nødvendiggjordes af det store Antal Mennesker, der skulde forplejes, medførte, at Skjørbugen angreb et stort Antal, i det hele taget 41 pCt. Sygdommen ytrede sig især med heftige rheumatiske Smertes, medens Tandkjødets i mangfoldige Tilfælde ikke frembød noget sygeligt. Næseblødning og blodigt Infiltrat i Huden, undertiden af Størrelse som en knyttet Haand, fandtes i de fleste Tilfælde, især paa Underextremiteterne og hindrede da absolut Patienterne i at gaa uden ved Hjælp af Krykker. De smaa Purpurapletter fandtes næsten hos alle. Med Hensyn til Behandlingen sattes en vel ordnet Diæt øverst, saa vidt mulig med Udelukkelsen af alle salte Næringsmidler. Vegetabilierne viste sig særdeles velgjørende og Citronsaften meget nyttig; bedst Virkning syntes dog Multebær at gjøre. Desuden bidrog Pikles, Peberrod og den konserverede Mælk deres til et godt Resultat. Liebigs Kjødextrakt synes at have været uden Virkning. Endelig fik Patienterne aldrig uden den højeste Nødvendighed Lov til at afholde sig fra Bevægelse i frisk Luft; var det nødvendigt, fik de Krykker. Ved disse konsekvent gennemførte Forholdsregler lykkedes det at holde Sygdommen inden for visse Grænser, og naar undtages ét Tilfælde at undgaa Tab af Menneskeliv. Expeditionen havde nemlig kun et Dødsfald; en Baadsmand

døde kort før Jul, og han synes at have været et for Skjørbug særligt disponeret Individ.

Medens saaledes den lille svenske Koloni i Mosselbay tilbragte Vinteren under en haard, men sejrrig Kamp med en ublid Natur, fandtes der ikke langt fra den et andet Samfund, tilsyneladende under mindst lige saa gode ydre Vilkaar, men dog gaende en yderst sørgelig Skæbne i Møde, fordi den fattedes Kundskab og Evne til at anvende de i rigeligt Maal til dets Raadighed værende Hjælpemidler. I den samme Nat, da Isen indelukkede „Gladan“ og „Onkel Adam“ i Mosselbay, omsluttedes ogsaa flere norske Ishavsfarere af Isen. Mandskabet fra disse Fartøjer, som kun ere indrettede paa et Sommerophold i de arktiske Farvande og som især manglede den til et Vinterophold nødvendige Proviant, henvendte sig til Nordenskiöld for at faa Hjælp og henvistes da til et Proviantdepot, som et svensk Aktieselskab havde ladet indrette ved Kap Thorsden i Isfjorden, og hvor der var bygget et rummeligt Hus. Man nærrede derfor det Haab ved Foraarets Komme at skulle finde de 17 Fangstmænd, som vare dragne derhen i Midten af Oktober, sunde og velbeholdne; men dette Haab gik ikke i Opfyldelse. Da Stedet den kommende Sommer besøgtes af en norsk Skipper, fandtes alle Mand døde, 5 uden for og 10 inde i det af dem beboede Hus. Overalt saas Snavs og Uorden, men de vare ikke døde af Mangel; thi Proviant var endnu til Stede i rigeligt Maal, især Kartofler samt tørrede og konserverede Grøntsager. Derimod saas det tydelig, at de i Hovedsagen havde levet af salt Kjød og Flæsk, og at de havde spist af denne Føde lige til det sidste. En Journal, som blev funden, gav nogle Oplysninger. Det første Sygdomstilfælde var indtruffet den 2den December og allerede den 24de omtales næsten alle Mand som lidende; de to første Dødsfald indtraf den 2den og 28de Januar, og paa dette Tidspunkt fandtes der kun en eneste Mand, som var nogenlunde rask og maatte passe de andre og hele Huset. Fra 10de Marts til 19de April indtraf 8 Dødsfald og hermed slutter Journalen.

Med fuld Føje ytrer Dr. Kjellman: „Jeg fik det Indtryk, at disse Mænd ikke havde forstaaet at føre et saadant Liv, som de skulde have ført det; ingen, som nogen Sinde har overvintret i Ishavet, har haft saa store Hjælpemidler, Levnetsmidler af alle Slags i Overflod, et fortrinligt Hus, tilstrækkeligt Brændsel, Værktøj, en Høvlbænk, o. s. v. Alligevel fandtes der intet udført Arbejde (Høvlbænken var hensat uden for Huset), og de havde hengivet sig til Døsighed og Uvirksomhed. I Steden for at bruge to Værelser som Sovestue, havde alle 17 pakket sig sammen i et“. Man maa naturligvis samstemme med disse Ytringer, og et Tilfælde som dette godtgjør paa en

slaaende Maade, hvor vigtigt det er at udbrede Kundskab i alle Samfundsklasser; havde disse Mennesker haft mindste Kjendskab til Midlerne til at forebygge Skjorbug, vilde deres Skæbne være bleven en anden.

Under helt forskellige Forhold gik to andre Ishavsfarere deres Skæbne i Møde, nemlig Kvænen Mattilas og hans Kok. Deres Skib indesluttedes tilligemed de andre norske Fartøjer den 16de September ved Greyhook paa Spitsbergens Nordkyst, ikke langt fra Mosselbay; Mattilas var en gammel, erfaren Nordhavsfarer, som havde tillbragt ikke mindre end 42 Somre deroppe og nok kunde fortjene det Navn, som Nordenskiöld giver ham, nemlig „Ishavets Veteran“. Han havde tidligere været ret velhavende, men var gjentagne Gange forlist og saa nu paa sine gamle Dage sit Skib og Sommerens Fangst, den sidste Rest af tidligere Velstand, indesluttet af Isen. Intet Under, at han følte sig fristet til at blive om Bord paa sit Skib, for at søge at frelse, hvad frelses kunde. Uheldigvis knustes Skibet snart af Isen, og den 16de November maatte de to Mænd gaa i Land, hvor de af to, paa Kant stillede Baade og noget Sejldug byggede sig et Vinteropholdssted, som skulde tjene dem til Ly imod den lange Polarnats strænge Kulde. Det er gribende at læse den Journal, hvori Kokken nedskrev Beretningen om deres sidste Lidelser og Kampe, og hvis Hovedindhold omtrent er følgende: Den 12te Januar blev Skipper Mattilas syg og maatte gaa til Sengs, ogsaa Kokken følte sig svag og daarlig i Benene; men de havde ingen Medikamenter, som kunde hjælpe noget; for at gjøre sig nogen Bevægelse trak Kokken hver Dag en lille Slæde, belæsset med nogle Stone, omkring Huset. Den 10de Februar skriver han, at de begge blive svagere og svagere og at det falder vanskeligt at faa lidt Ild i Kabyssen, da han ikke kan hugge Brænde, „vi fryse og sulte“. Den 15de Februar noteres: „Svær Kulde, én Gang lidt Ild i Kaminen og én Gang i Døgnnet lidt Mad“; den 16de: „Skipperen er meget daarlig, jeg næsten ligesaa.“ Den 18de: „I Dag har jeg ikke været ude; én Gang lidt Mad i Døgnnet; i Aften var jeg ikke i Stand til at hugge Brænde til i Morgen“ . . . og hermed slutter Journalen. Havde

disse to Mænd været til Stede iblandt de 17, vilde de have kunnet dele deres Overflod og til Gjengjæld have lært dem, hvorledes de skulde have levet under et Vinterophold.

Paa den østrigsk-ungarske Expedition, som i Aarene 1872—74 under Ledelse af *Julius Payer* med Skibet „Tegethoff“ afgik til Farvandene nord for Novaja Semlja og her førte til meget interessante geografiske Opdagelser, optraadte Skjorbugen forholdsvis mindre heftig, nemlig med 13 Tilfælde i første, og 3 alvorlige Tilfælde i anden Vinter. Et saa heldigt Resultat skyldtes den rigelige Provantering, men vistnok ogsaa det meget rigelige Jagt-udbytte, som ydede en stadig Forsyning med frisk Kjød. Der tabtes intet Menneskeliv ved Skjorbug.

Mindre heldig var i denne Henseende den sidste engelske Expedition med Skibene „Alert“ og „Discovery“ under Kaptajn *Nares*. Expeditionen var udmærket udrustet og blev udmærket ført, og man kunde med Rette vente sig store Resultater, særlig gennem Slædepartierne, som fra Udgangen af Robesonkanalen over Isen skulde afgaa mod Nordpolen. Og dog svarede Resultaterne ikke til Forventningerne; Rejsen over den ujævne Isflage viste sig meget vanskelig, men det, der snart standsede Slæderne og tvang dem til at vende, var Mandskabets Afkræftelse; Skjorbugen var udbrudt iblandt dem, og flere vare snart saa lidende, at de ved Hjælp af Slæderne maatte kjøres tilbage til Skibene. Det, der betingede dette heftige Udbrud af Sygdommen, var Manglen paa Citronsaft og andre Midler mod Skjorbug.

Saa haardt kan det straffe sig at undlade at bruge andres dyrekjøbte Erfaringer, og det var derfor fuldstændig i sin Orden, at der efter Expeditionens Hjemkomst fremsførtes stærke Klager over den slette Maade, hvorpaa man havde sørget for Mandskabets Helbredstilstand. I vore Dage hvor Oplysningen i saa mange Henseender er vidt fremskredet, skulde man ikke have ventet en saa stor Forsømmelse fra engelske Marineofficerers og Lægers Side. Imidlertid — det hele er en gavnlig Lære, og for Eftertiden vil vistnok ingen Expedition afgaa til Polaregnene, uden at den først og fremmest sørger for at væbne sig imod Polarexpeditionernes værste Fjende, Skjorbugen.

## Mull, Staffa og Jona,

et Foredrag af Pastor **J. Plenge.**

(Hermed Tavle II.)

Hensigten med at rejse uden Lands er jo vel — naar ikke et bestemt videnskabeligt eller kunstnerisk Formaal

drager os — at se Egne med et fra det hjemlige forskjelligt Naturpræg og Folkeliv, med egne Øjne at se